

Zuzanna Teper-Solarz

PROJEKT INNOWACYJNY MIGACZ : szansa na aktywizację zawodową i integrację społeczną niesłyszących?

Pisma Humanistyczne 11, 117-141

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zuzanna Teper-Solarz

PROJEKT INNOWACYJNY MIGACZ

– szansa na aktywizację zawodową i integrację społeczną niesłyszących?¹

“Głuchota nie przeszkadza głuchym czuć się pełnowartościowymi członkami społeczności. Trzeba ich tylko wyposażyć w narzędzie do zdobywania informacji i nauczyć się nim posługiwać”².

Wstęp

Problematyka niepełnosprawności w polityce społecznej zajmuje coraz istotniejsze miejsce nie tylko z uwagi na skalę zjawiska i jego społeczne następstwa, ale również ze względu na sprzyjający jej klimat polityczny (zmiany legislacyjne, unijne finansowanie programów integracji) i społeczny (zmiany w mentalności sprawnych i niepełnosprawnych obywateli)³. Ukryta do tej pory w cieniu stereotypów, uprzedzeń i ignorancji niepełnosprawność wychodzi więc powoli na światło dzienne i staje się oswojonym elementem codzienności. Warto wykorzystać panujące ożywienie by stworzyć spójny, kompleksowy i skuteczny system pokonywania barier integracji osób niepełnosprawnych.

Projekt PI-MIGACZ jest jedną z inicjatyw podejmujących to wyzwanie w stosunku

-
- 1 Recenzentką artykułu jest prof. zw. dr hab. Kazimiera Wódz z Zakładu Badań Kultury Współczesnej w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Śląskiego.
 - 2 E. Czajkowska-Kisił, A. Klimczewska, *Rola języka migowego w kształtowaniu tożsamości Głuchych w Polsce*, [w:] *Tożsamość społeczno-kulturowa głuchych*, red. E. Woźnicka, Łódź 2007, s. 72-73.
 - 3 A. Ostrowska, B. Szczepankowska, *Aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych – stan i potrzeby*, [w:] *Problem niepełnosprawności w poradnictwie zawodowym, Zeszyty informacyjno-metodyczne doradcy zawodowego*, red. A. Ostrowska, B. Szczepankowska, Warszawa 1998, s. 13.

do społeczności Głuchych a dokładniej osób niesłyszących mających problem z uzyskaniem prawa jazdy. W opisie poświęconym oddziaływaniu projektu znajduje się założenie, że sam fakt otrzymania prawa jazdy może okazać się punktem zwrotnym w sytuacji społecznej i zawodowej osób niesłyszących. Kompetencji tej nie należy więc traktować jako celu samego w sobie, lecz raczej jako środek do osiągnięcia dalekosiężnych i ambitniejszych planów. Taką szansę dostrzegła również ekspertka, metodyk nauczania niesłyszących, która w opinii oceniającej projekt napisała, że: „pakiet MIGACZ jest jak wędka z indyjskiego przysłowia »nie dawaj biedakowi ryby, daj mu wędkę i naucz go łowić« dzięki niemu, Głusi uzyskają umiejętność, która da im możliwość dalszego rozwoju”⁴.

Autorka artykułu konfrontuje powyższe założenie z wynikami badań prowadzonych wśród interesariuszy wsparcia. Konfrontację tą można potraktować jako ewaluację *ex ante* całego przedsięwzięcia. Analizuje więc czy narzędzia opracowywane w ramach projektu są trafną odpowiedzią na problemy jego beneficjentów? Czy będą one zgodne z potrzebami i możliwościami niesłyszących kursantów i czy efektywnie przyczynią się do rozwiązania ich problemów z uzyskaniem prawa jazdy? Wreszcie, czy zdobycie prawa jazdy może mieć na tyle szeroki zakres oddziaływania, że wesprze osoby niesłyszące w ich dążeniach do uzyskania zatrudnienia i zwiększenia poziomu ich społecznej integracji?

Uszkodzenie słuchu – konsekwencje

Integracja osób niepełnosprawnych zachodzi w ramach kompleksowego procesu rehabilitacji⁵. Z punktu widzenia problematyki niniejszego artykułu szczególnie ważna jest rehabilitacja zawodowa, której zasadniczym celem jest przygotowanie niepełnosprawnego do pracy⁶. Jej forma musi być dostosowana do potrzeb i możliwości osoby, która jest jego podmiotem. Powinna uwzględniać zarówno typ i stopień jej niepełnosprawności, jej charakterystykę społeczno-demograficzną, jak i cechy osobowości i charakteru⁷.

4 B. Lewandowska, *Opinia metodyk nauczania osób niesłyszących na temat założeń i wyników badań w projekcie „PI – MIGACZ”*, <http://www.migacz.net/do-pobrania> (01.09.2013).

5 Z. Kawczyńska – Butrym, *Niepełnosprawność – Specyfika pomocy społecznej*, Katowice 1998, s. 29-30.

6 T. Majewski, B. Szczepankowska, *Rehabilitacja zawodowa osób niepełnosprawnych*, [w:] *Problem...*, s. 23.

7 A. Ostrowska, B. Szczepankowska, *Aktywność zawodowa osób niepełnosprawnych – stan i potrzeby*, [w:] *Problem...*, s. 15.

Niniejszy artykuł poświęcony został problematyce osób z uszkodzonym słuchem. Poza tym najbardziej ogólnym terminem, obejmującym wszystkie osoby z niepełnosprawnością narządu słuchu, w literaturze specjalistycznej i w życiu codziennym funkcjonuje wiele innych określeń. Są one przypisywane osobom z określonym stopniem niedosłuchu: lekkim, umiarkowanym (niedosłyszający), znacznym lub głębokim (niesłyszający, głuchy, głuchoniemy). Część związana jest z momentem jego powstania (ogłuchły) lub zależy od współwystępowania innych niepełnosprawności (głuchoniewidomy)⁸.

Podstawową konsekwencją zakłóceń percepcji dźwiękowej są problemy z komunikacją językową. Wszystkie inne problemy w funkcjonowaniu osób niesłyszających są jej następstwem i prowadzą do niższego od przeciętnego poziomu wykształcenia, mniejszej konkurencyjności na rynku pracy oraz wyższego odsetka bezrobocia wśród Głuchych⁹. Natężenie i zakres tych konsekwencji zależy od rodzaju, stopnia i momentu uszkodzenia słuchu¹⁰.

Najbardziej złożona jest sytuacja osób Głuchych kulturowo, których podstawowym sposobem porozumiewania się jest język migowy. Mówią o sobie Głusi. Pisownia tego terminu z dużej litery ma za zadanie podkreślić ich poczucie identyfikacji ze wspólnotą społeczno-kulturową "Świata Głuchych". Nie uważają się za osoby niepełnosprawne, lecz za osoby porozumiewające się innym niż większość językiem¹¹. Poza nieuniknionymi kontaktami stronią czy wręcz izolują się od świata słyszących, z którymi nie łączy ich wspólnota doświadczeń i którzy nigdy nie będą ich w stanie zrozumieć. Jedynie przebywanie w środowisku niesłyszających daje im poczucie bezpieczeństwa. Jedynie w nim znajdują uznanie, szacunek i możliwość samorealizacji¹².

Rehabilitacja zawodowa niesłyszających

Nie ma szczególnych przeciwwskazań ani zagrożeń, które ograniczałyby możliwości aktywności zawodowej niesłyszających. Praktyka pokazuje, że osoby te mogą osiągnąć sukces i prestiż zawodowy w niemal każdej profesji, nawet w tych, w których

8 B. Szczepankowski, *Niesłyszający – głusi – głuchoniemi*, Warszawa 1999, s. 19-28.

9 P. Fijałkowski, W. Załęski, *Analiza desk research nt. problemów, potrzeb i barier związanych z uzyskaniem prawa jazdy przez osoby głuche i niedosłyszające*, <http://www.migacz.net/pliki/2013/03/migacz-raport-desk-research.pdf>, (01.09.2013).

10 B. Szczepankowski, *Osoby z uszkodzonym słuchem*, [w:] *Problem.....*, s. 67- 68.

11 B. Szczepankowski, *Niesłyszający...*, s. 14.

12 T. Honejko, *Psychospołeczne problemy osób niedosłyszających*, <http://www.swietlica59.pwii.pl/prace-482.htm>, (01.09.2013).

słuch wydaje się być niezbędny¹³. Bariery prawne ograniczają możliwość zatrudnienia niesłyszących jedynie przy pracach związanych z ręcznym przenoszeniem ciężarów oraz przy wyrębie drzew i zwózce drewna¹⁴. Głusi nie mogą też być żołnierzami¹⁵. Cała paleta pozostałych zawodów stoi przed nimi otworem. Jednak szanse na znalezienie zatrudnienia i współczynnik aktywności zawodowej Głuchych jest znacznie niższy niż u pełnosprawnych¹⁶. Powodem jest szereg dodatkowych barier, które obecne są nie tylko w procesie wykonywania pracy, lecz również na wszystkich etapach przygotowania do pracy przez osobę niesłyszącą, jej uzyskiwania oraz realizacji obowiązków zawodowych¹⁷. Znajdują się wśród nich bariery psychologiczne, społeczne i edukacyjne. Ta ostatnia wynika z niedoskonałości systemu kształcenia osób niesłyszących. Dotyczy to zarówno języka, który używany jest w procesie kształcenia niesłyszących (ograniczanie roli języka migowego)¹⁸, jak i stosowanych metod nauczania (takich jak wykład, opis, wyjaśnienie, które całkowicie nie odpowiadają ich potrzebom)¹⁹, stylu kształcenia (podający, ograniczający aktywność ucznia, kształtujący jego przyszłą postawę życiową)²⁰ oraz kierunków edukacji zawodowej (kształcenie w profesjach, na które rynek nie zgłasza zapotrzebowania).

Innowacyjne wsparcie niesłyszących

Co zatem można i należy zrobić? Jakie kompetencje rozwijać i w jaki sposób kierować procesem edukacji by był on trafny, użyteczny, skuteczny, efektywny, trwały i miał moc oddziaływania, czyli by spełniał najważniejsze z kryteriów ewaluacji programów wsparcia ustalonych przez Komisję Europejską?

Gdy tradycyjny sposób odpowiedzi na zdiagnozowane problemy czy zaspokojenia określonych potrzeb jest mało skuteczny bądź nieefektywny, wdraża się innowacje społeczne. Możliwość implementacji innowacyjnych pomysłów z dziedziny proble-

13 B. Szczepankowski, *Osoby z uszkodzonym słuchem*, [w:] *Problem....*, s. 78.

14 P. Albińska, *Problemy życia społecznego i zawodowego osób niedosłyszących i głuchych*, [w:] *Tożsamość społeczno-kulturowa głuchych....*, s. 185.

15 B. Lewandowska, *Opinia metodyka...*

16 P. Fijałkowski, W. Załęski, *Analiza desk research...*

17 B. Szczepankowski, *Osoby z uszkodzonym słuchem*, [w:] *Problem....*, s. 77.

18 E. Moroń, *Konceptualizacja języka migowego w edukacji niesłyszących – spojrzenie krytyczne*, *Edukacja Niesłyszących*, materiały pokonferencyjne, red. E. Twardowska, M. Kowalska, Łódź 2011, s. 157.

19 P. Fijałkowski, W. Załęski, *Analiza desk research...*

20 B. Lewandowska, *Opinia metodyka...*

matyki społecznej daje Program Operacyjny Kapitał Ludzki. Realizowane w jego ramach projekty innowacyjne to „projekty, których celem jest poszukiwanie nowych, lepszych, efektywniejszych sposobów rozwiązywania problemów mieszczących się w obszarach wsparcia EFS”²¹. Takim właśnie projektem jest PI-MIGACZ. Jego celem jest „Poprawa jakości i efektywności świadczenia usług w postaci kursów na prawo jazdy kategorii B w części teoretycznej dla osób Głuchych, Głuchoniemych, Niedosłyszących poprzez wypracowanie pakietu MIGACZ...” czyli materiałów edukacyjnych do nauki i nauczania teorii prawa jazdy osób niesłyszących.

U źródeł projektu znalazł się jeden z wielu problemów z jakimi niesłyszący zmagają się na co dzień – problem z uzyskaniem kompetencji do prowadzenia pojazdów. Jego konsekwencje mają jednak szczególny wpływ na możliwości i jakość funkcjonowania we współczesnym świecie. Prawo jazdy sprawia, że jesteśmy bardziej mobilni, dyspozycyjni i niezależni, wzrasta nasza pozycja na rynku, konkurencyjność i możliwości wyboru wykonywanej profesji. Jeszcze większe znaczenie ma ono dla niesłyszących gdyż jest to dla nich szansa na „przewartościowanie życia, włączenie się do aktywności społecznej i zawodowej, rezygnację z opieki socjalnej”²².

U źródeł projektu PI – MIGACZ

Projekt powstał w odpowiedzi na niedawno dostrzeżone problemy osób niesłyszących ze zrozumieniem i zdaniem, napisanej w obcym dla nich języku, części teoretycznej egzaminu na prawo jazdy. Bariery, która utrudnia ich zaistnienie w społecznej świadomości są panujące w środowisku słyszących stereotypy. Wśród słyszących, którzy nie mieli nigdy okazji obcować z osobami z uszkodzonym słuchem lub z kimkolwiek mającym z nimi styczność, panuje przekonanie, iż macierzystym językiem Głuchych jest język polski. Zakładają tym samym, że pisanie i czytanie tekstów napisanych po polsku nie stanowi dla niesłyszących problemu.

Pierwszy raz temat prawa jazdy dla niesłyszących stał się głośny w lipcu 2011 r., kiedy miała miejsce próba wyłączenia społeczności Głuchych z możliwości uzyskania tej kompetencji. Projekt Rozporządzenia Ministerstwa Zdrowia zmieniał zasady dotyczące badań kierowców²³. Wprowadził kryterium usłyszenia szeptu z odległości 3 metrów, które warunkowało wystawienie zaświadczenia o braku przeciwwskazań

21 *ABC innowacyjności*, <http://www.kiw.org.pl>, (01.09.2013).

22 B. Lewandowska, *Opinia metodyka...*

23 Rozporządzenie Ministra Zdrowia zmieniające rozporządzenie w sprawie badań lekarskich kierowców i osób ubiegających się o uprawnienia do kierowania pojazdami.

zdrowotnych do kierowania pojazdami. Po nagłośnieniu sprawy przez media i fali krytyki ze strony środowisk Głuchych wycofano się z pomysłu.

Na początku 2013 r. po raz kolejny rozgorzała dyskusja na ten temat. Przepisy Ustawy o kierujących pojazdami wprowadziły nowe zasady egzaminowania, które przerosły nawet doświadczonych kierowców. Po pierwszym miesiącu średnia zdawalność egzaminu teoretycznego na kategorię B wyniosła niecałe 17%²⁴. Statystyki te wzrastają z miesiąca na miesiąc, choć daleko im do stanu sprzed 19 stycznia. Większa baza pytań i modyfikowane odpowiedzi wymagają od zdającego zrozumienia i interpretowania pytań w języku polskim w znacznie krótszym czasie niż do tej pory. Wyobraźmy sobie teraz, że zdajemy taki egzamin w języku obcym, znanym nam średnio lub w ogóle nieznanym. Nasze szanse na uzyskanie pozytywnego wyniku są bliskie zera. Osoby niesłyszące w takiej sytuacji się znajdują, mimo że nawet niektórzy obcokrajowcy w wybranych ośrodkach mogą przystąpić do egzaminu w języku macierzystym.

Wbrew pozorom, opisane wyżej sytuacje w pewnym sensie służą sprawie Głuchych. Dzięki swej medialności, przyczyniają się do podjęcia społecznej debaty nadającej problemom niesłyszących status istotnej, co za tym idzie wymagającej rozwiązania, kwestii społecznej. Zainteresowanie to znajduje odzwierciedlenie w tematyce innych innowacyjnych projektów. Żaden z nich nie dotyczy jednak bezpośrednio tematu projektu PI-MIGACZ. Jedyną inicjatywą wspierania niesłyszących kierowców było opracowanie programu komputerowego wspomagającego proces nauki jazdy osób z dysfunkcją narządów mowy i słuchu²⁵. Narzędzie to jest jednak odpowiedzią jedynie na część, mniej dotkliwych, problemów niesłyszących z uzyskaniem prawa jazdy, gdyż Głusi bywają nawet lepszymi kierowcami od słyszących. Tymczasem problem zdawalności egzaminu teoretycznego jest nadal tematem poruszonym jedynie przez pasjonatów i osoby, których bezpośrednio dotyczy.

Można więc powiedzieć, że PI-MIGACZ jest pierwszą metodyczną próbą pokonania tej bariery poprzez opracowanie pakietu MIGACZ czyli przygotowanego w Polskim Języku Migowym oprogramowania edukacyjnego zawierającego: słownik pojęć abstrakcyjnych z zakresu prawa jazdy, kodeks drogowy, podręcznik i zestaw ćwiczeń, kurs pierwszej pomocy, testy oraz instrukcję dla użytkowników. Głównym zadaniem programu będzie odegranie roli przewodnika „oprowadzającego” po poszczególnych składnikach pakietu, który instruuje, moderuje, ocenia, aktywizuje, liczy statystyki,

24 Średnia zdawalność 17% – wg danych resortu transportu, <http://www.grupaimage.com.pl/>, (01.09.2013).

25 System szkolenia niesłyszących kierowców, <http://www.pzg.warszawa.pl/>, (01.09.2013).

wzmacnia i zbliża. Ma ułatwić i uprzyjemnić proces edukacji oraz umożliwić samodzielną naukę przez zrozumienie. Pozwoli to na utrwalenie informacji i dostosowanie tempa nauki do indywidualnych potrzeb i możliwości szkolonych. Takie nauczanie ma być skuteczniejsze i prowadzić do trwalszych efektów. Nieodpłatnie udostępnienie pakietu powinno również obniżyć koszty kursów dla niesłyszących.

Badania w projekcie

Przeprowadzenie badań na potrzeby projektu okazało się niezbędne z uwagi na ograniczoną liczbę opracowań z obszaru jego problematyki. Nieliczne z dostępnych diagnoz czy statystyk dotyczących niepełnosprawnych są zindywidualizowane. Zazwyczaj podgrupy inwalidów traktowane są w nich jako częśćka większej całości – społeczności osób niepełnosprawnych, a ich problemy pojmowane są ogólnie a nie swoiście, w sposób fragmentaryczny, nie pozwalający na kompleksową diagnozę²⁶.

W okresie od marca do maja 2013 r. zrealizowano więc trzy-etapowe badanie, które zmierzało do określenia jak kształtuje się sytuacja inwalidów słuchu na Podkarpaciu, jakie mają problemy z opanowaniem teorii prawa jazdy, co sądzą o idei stworzenia narzędzia mającego być dla nich wsparciem w nauce do teoretycznego egzaminu na prawo jazdy oraz jak oceniają poszczególne z zaplanowanych elementów i funkcjonalności pakietu MIGACZ. Podobnej analizy, jednak z punktu widzenia Ośrodków Szkolenia Kierowców, dokonano w grupie instruktorów jazdy. Uzyskane wyniki mają stanowić bazę dla reszty działań w projekcie, służyć grupie ekspertów tworzących produkt jako skarbnica wiedzy i zestaw praktycznych wskazówek do stworzenia skutecznego narzędzia.

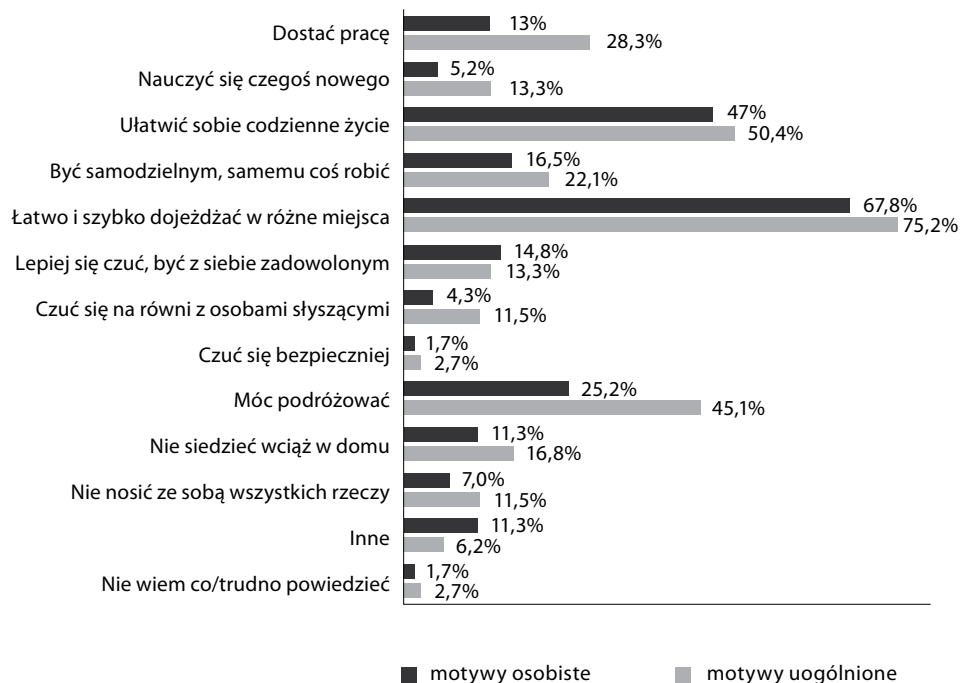
Pierwszy etap diagnozy polegał na zgromadzeniu rozproszonego do tej pory materiału informacyjnego z obszaru wsparcia. Jego podsumowanie stanowi raport *desk research*. W kolejnym badaniu, jakościowym (realizowanym techniką FGI) przeprowadzono wywiady w trzech grupach fokusowych (dwa z niesłyszącymi, jeden z przedstawicielami OSK). Z kolei, dwa badania ilościowe, wywiady techniką PAPI, prowadzono w grupie 200 niesłyszących (100 z prawem jazdy i 100 z lub bez prawa jazdy) oraz 50 instruktorów OSK. Wszystkich Czytelników zainteresowanych szczegółami metodologii i wyników badań Autorka odsyła do publikacji *Projekt Innowacyjny MIGACZ. Narzędzia wspierające nauczanie i naukę teorii prawa jazdy*

26 B. Gąciarz, A. Ostrowska, W. Pańków, *Integracja osób niepełnosprawnych jako problem polityki publicznej*, [w:] *Integracja społeczna i aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych zamieszkałych w małych miastach i na terenach wiejskich – uwarunkowania sukcesów i niepowodzeń*, red. B. Gąciarz, A. Ostrowska, W. Pańków, IFiS PAN 2008, s. 59-60

osób niesłyszących²⁷, udostępnionej na stronie internetowej www.migacz.net. Opublikowano tam również raporty cząstkowe wieńczące poszczególne etapy diagnozy. Z opracowań tych pochodzą przedstawiane w kolejnej części artykułu dane, przytoczone w celu rozwikłania, przedstawionego we wstępie do artykułu, dylematu.

Znaczenie prawa jazdy dla niesłyszących

W badaniu ilościowym zapytano respondentów dlaczego chcieli mieć prawo jazdy oraz, stosując technikę projekcyjną (by ujawnić ich podświadome lub ukryte postawy oraz emocje), dlaczego inne osoby niesłyszące chcą uzyskać taką kompetencję. Choć ranking odpowiedzi był w obydwu przypadkach taki sam to badani wskazywali więcej motywów uogólnionych, niż osobistych.

Rysunek 1: Dlaczego chciał(a) Pan(i) mieć prawo jazdy? / Dlaczego Głusi chcą robić prawo jazdy? (N=125)

Źródło: Opracowanie na potrzeby projektu PI-MIGACZ²⁸

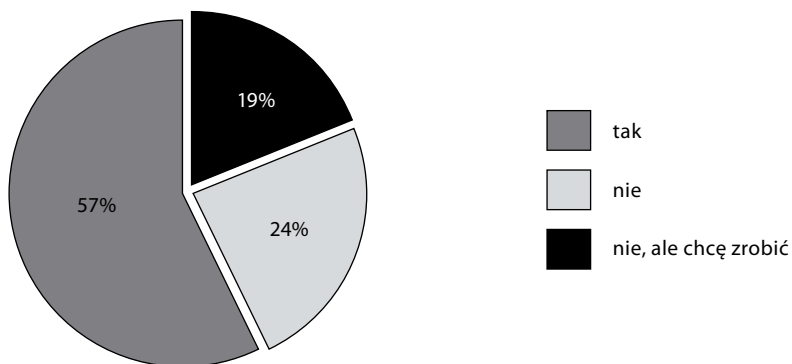
27 B. Jaworska-Posiła, W. Załęski, P. Fijałkowski, Raport z badań, [w:] Projekt Innowacyjny MIGACZ. Narzędzia wspierające nauczanie i naukę teorii prawa jazdy osób niesłyszących, Katowice 2013, http://www.migacz.net/pliki/2013/03/Migacz-Publikacja_raport-zbiorczy.pdf (01.09.2013).

28 Ibidem.

Na pierwszym miejscu znalazła się odpowiedź wskazująca na możliwość łatwego i szybkiego przemieszczania się w różne miejsca (67,8% i 75,2%), w tym kolejno do sklepu, do pracy, na spotkania, do lekarza czy szkoły. Kolejne wskazywane motywy to ułatwienie codziennego życia (47% i 50,4%) oraz uzyskanie możliwości podróżowania (25,2% i 45,1%). Zdaniem 28,3% badanych ważnym powodem jest chęć uzyskania pracy przez niesłyszących (13% wskazań na motyw osobisty). Dla części badanych istotne są również motywy poprawiające komfort psychiczny, w tym poczucie samodzielności (16,5% i 22,1%) i bycia z siebie zadowolonym (14,8% i 13,3%). Podobne opinie wyrazili uczestnicy badania jakościowego posiadający prawo jazdy. Jest ono dla nich ważne ze względów praktycznych („Ja mogę sama jeździć...nie potrzebuję pomocy...jestem niezależna od autobusów”) jak i ambicjonalnych („Ja czuję się jak słyszący. Równo. Udało mi się zdać egzamin za pierwszym razem”). Prawo jazdy jest więc kompetencją ułatwiającą, a czasami nawet umożliwiającą niesłyszącym aktywność zawodową (podjęcie pracy poza miejscem zamieszkania, wykonywanie zawodu wymagającego prowadzenia samochodu) i społeczną (nawiązywanie kontaktów towarzyskich, podtrzymywanie więzi rodzinnych, rozwijanie zainteresowań). Oprócz praktycznych korzyści, równie istotne wydają się być korzyści związane z samooceną Głuchego jako kierowcy, w tym poczucie dumy ze zdanego egzaminu i pokonania własnych słabości, poczucie równości ze słyszącymi, uzyskana niezależność i samodzielność.

Prawo jazdy – wyzwanie dla Głuchych

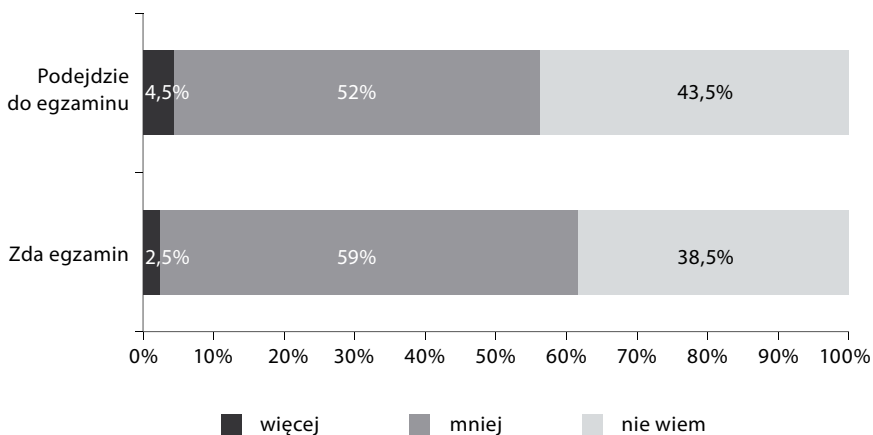
Skoro prawo jazdy ma tak istotny wpływ na jakość i komfort życia niesłyszących, zdawać by się mogło, że kompetencja ta będzie wśród głuchych powszechna. Nie prowadzi się wprawdzie statystyk wskazujących na odsetek niesłyszących posiadających prawo jazdy, lecz pewien pogląd na ten temat daje charakterystyka podprób badań ilościowych. Próba miała charakter celowy, założono że przynajmniej 50% badanych posiadać będzie uprawnienia do prowadzenia pojazdów, pozostała połowa mogła, lecz nie musiała ich posiadać. W sumie 57% respondentów posiadało prawo jazdy. W podgrupie, w której posiadanie prawa jazdy nie stanowiło kryterium doboru zaledwie 15% badanych legitymowało się tym dokumentem. Badanie prowadzone wśród instruktorów Ośrodków Szkolenia Kierowców potwierdziło tę tendencję, jedynie 18 z 50 respondentów stwierdziło iż prowadziło szkolenie, w którym uczestniczyła osoba niesłysząca.

Rysunek 2: Czy posiada Pan(i) prawo jazdy? (N=200)

Źródło: Opracowanie na potrzeby projektu PI-MIGACZ²⁹

Jeżeli wyniki te odniesiemy do ogółu posiadających prawo jazdy (Centralna Ewidencja Pojazdów i Kierowców podała, że na koniec 2011 r. było to ponad 20 milionów osób czyli ponad 63% dorosłych Polaków) możemy wnioskować, że zdobycie prawa jazdy stanowi dla niesłyszących znacznie większe wyzwanie niż dla słyszącej większości. Ta skala trudności, po ostatniej zmianie w systemie egzaminów, znacznie wzrosła. Ponad połowa respondentów jest przekonana, że wprowadzone regulacje przyczynią się do zmniejszenia odsetka Głuchych przystępujących do egzaminu (52%) i zdających ten egzamin (59%).

Rysunek 3: Czy nowe przepisy spowodują, że więcej/mniej Głuchych podejdzie do egzaminu/ zda egzamin? (N=200)

Źródło: Opracowanie na potrzeby projektu PI-MIGACZ³⁰

Podobnego zdania są respondenci badania jakościowego, którzy podzielili się swoimi obawami dotyczącymi nowych zasad egzaminowania („Teraz jest 3 tysiące pytań. Kiedyś było 525 pytań. Dawniej było łatwiej”, „Słyszałem że pytania są bardzo trudne i jest mało czasu na odpowiedź”). Nieco mniej zdecydowani co do omawianej kwestii są instruktorzy nauki jazdy – 22% z nich uznało że liczba niesłyszących kursantów spadnie, a 32%, że obniży się poziom zdawalności w tej podgrupie. Większość, kolejno 56% i 58% instruktorów nie potrafiło jednoznacznie odpowiedzieć na to pytanie, najprawdopodobniej z uwagi na brak doświadczenia w szkoleniu niesłyszących kursantów. Jedynie pojedyncze odpowiedzi wskazywały na przewidywanie tendencji wzrostowej. Wypowiedzi instruktorów podczas badania fokusowego również były sceptyczne: „Podejrzewam, że troszkę mają gorzej z czytaniem. Przedtem była możliwość powrotu do wcześniejszych pytań. Ten czas był dłuższy. A teraz zanim on przeczyta... To sprawna osoba czasem ma problem z przeczytaniem tego”.

Bariery w uzyskaniu prawa jazdy

Zacząć należałoby od tego, że Głusi są dobrymi i bezpiecznymi kierowcami. Podczas jazdy nic (rozmowa, radio, telefon) ich nie rozprasza; są w pełni skupieni na prowadzeniu pojazdu a brak słuchu kompensowany bywa zwiększoną ostrością widzenia i spostrzegawczością³¹. Ich cechy, które można by na pierwszy rzut oka ocenić jako słabości, stają się więc w sytuacji drogowej atutami. Opinię tą potwierdzili instruktorzy mający na co dzień styczność z niesłyszącymi kursantami: „Ja myślę, że bardziej się starają żeby udowodnić, że niczego im nie brakuje”, „Niejedyn Głuchy, a właściwie większość ma coś w zamian...Mają dobrą wyobraźnię, pracujący mocno wzrok (...) I czucie w rękach...”. Skąd więc bierze się problem z uzyskaniem przez nich prawa jazdy?

Zdanie egzaminu praktycznego, choć wymaga od egzaminatora i osoby zdającej dopracowania sposobu komunikacji, nie jest aż tak uciążliwe jak przygotowania do egzaminu teoretycznego. Ponad połowa niesłyszących respondentów uznała naukę teorii (55%) oraz egzamin teoretyczny (56%) za trudniejsze. Około 1/4 badanych za trudniejszą uznała naukę praktyki (18%) i do egzaminu praktycznego (22%).

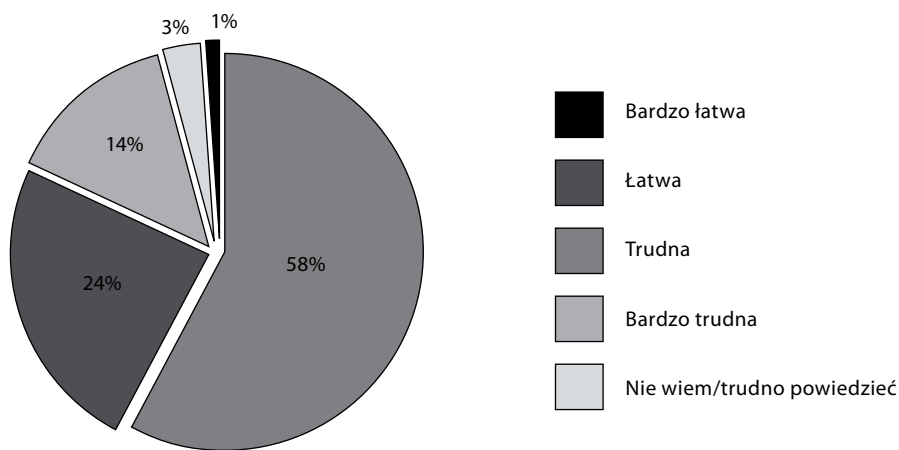
Rysunek 4: Który z egzaminów jest według Pana(i) trudniejszy? (N=125)

Źródło: Opracowanie na potrzeby projektu PI-MIGACZ³²

31 B. Szczepankowski, *Niesłyszący...s.* 85-86.

32 B. Jaworska – Posiła, W. Załęski, P. Fijałkowski, op. cit.

Dzieje się tak dlatego, że materiały przygotowujące do egzaminu na prawo jazdy kategorii B są napisane w języku polskim co uniemożliwia niesłyszącym efektywne i skuteczne przygotowanie do testów na prawo jazdy. Dla około 90% Głuchych podstawowym narzędziem komunikacji jest język migowy z małym zróżnicowaniem wyobrażeń, brakiem odmian i specyficzną składnią.

Rysunek 5: Czy nauka czytania po polsku jest łatwa czy trudna? (N=200)

Źródło: Opracowanie na potrzeby projektu PI-MIGACZ³³

Dla Głuchych, język polski jest językiem obcym i opanowują go jedynie w stopniu podstawowym lub średnio-zaawansowanym co wymaga sporego zaangażowania. Zaledwie 1% badanych określiło naukę polskiego jako bardzo łatwą, dla większości respondentów jest ona trudna (58%) lub bardzo trudna (14%). Jak wskazują szacunki, osoby niesłyszące rozumieją najwyżej 20%³⁴ zapisów kodeksu drogowego. Respondenci badania jakościowego, którzy zadeklarowali najwyższy poziom umiejętności czytania stwierdzili, że rozumieją zaledwie 30% czytanych tekstów. Odsetek ten będzie jeszcze niższy w przypadku treści sformalizowanych do jakich należą testy na prawo jazdy.

Na podstawie wyników zadania domowego przekazanego respondentom na kilka dni przed badaniem, polegającego na zaznaczeniu w przykładowych testach niezrozumiałych fragmentów, stwierdzić można, że trudności te dotyczą zarówno rozumie-

33 Ibidem.

34 A. Ficowski, *Motyle za kierownicą*, "Znak", maj 2010, nr 660.

nia złożonych zdań oraz pytań, jak i pojedynczych słów. Słownictwo specjalistyczne (rzeźba bieżnika, układ ABS) i ogólne (wyposażenie, skoncentrować się, ewentualny, korygowanie) nie mające swoich odpowiedników w Polskim Języku Migowym jest dla nich abstrakcyjne. Nic więc dziwnego, że największą trudność w trakcie nauki do egzaminu teoretycznego stanowiło dla respondentów zrozumienie przepisów (55,2% badanych), a na brak zwrotów w języku migowym wskazało kolejne 13% badanych. Bardziej oczywiste trudności z usłyszeniem/zrozumieniem wykładowcy czy brakiem tłumacza na kursie wskazała ponad 1/5 badanych. Jedynie 12,8% zadeklarowało, iż nauka teorii nie sprawiła im żadnych trudności.

Rysunek 6: Z czym miał(a) Pan(i) problemy w trakcie nauki do egzaminu teoretycznego?

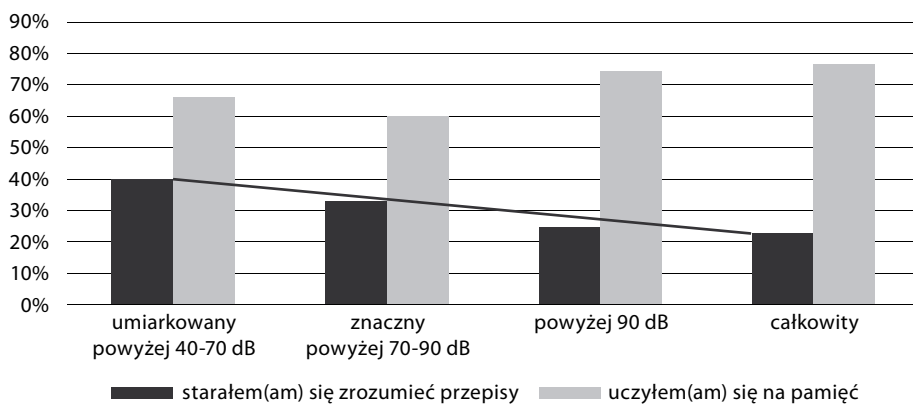
(N=125)

Źródło: Opracowanie na potrzeby projektu PI-MIGACZ³⁵

Dlatego też Głusi zarówno teorii jak i testów egzaminacyjnych uczą się najczęściej na pamięć. Taki sposób na zdanie egzaminu wybrało 66% z respondentów posiadających prawo jazdy. 31% starało się zrozumieć przepisy. Wypowiedzi respondentów badań jakościowych potwierdziły tę tendencję; „Dużo powtarzaliśmy, uczyliśmy się na pamięć”, „Sam ćwiczyłem i sprawdzałem. Przez wiele dni ćwiczyłem i w końcu

35 B. Jaworska – Posiła, W. Załęski, P. Fijałkowski, op. cit.

się nauczyłem”, „Trudno było. Od początku klikałem a, b, c, d po 6 – 7 razy. I następnego dnia znowu i tak 100 razy”. Warto podkreślić, że problem ten nie dotyczy wszystkich osób niesłyszących w równym stopniu. Największe trudności mają osoby określane mianem Głuchych Kulturowo, o których mowa była na początku artykułu. W badaniach w projekcie 75% badanych z głębokim i 77,3% badanych z całkowitym ubytkiem słuchu uczyło się testów na pamięć, odsetek ten był zauważalnie niższy w grupie inwalidów słuchu z mniejszymi ubytkami, 66,7% w grupie z ubytkiem umiarkowanym i 60,6% wśród osób z ubytkiem znacznym.

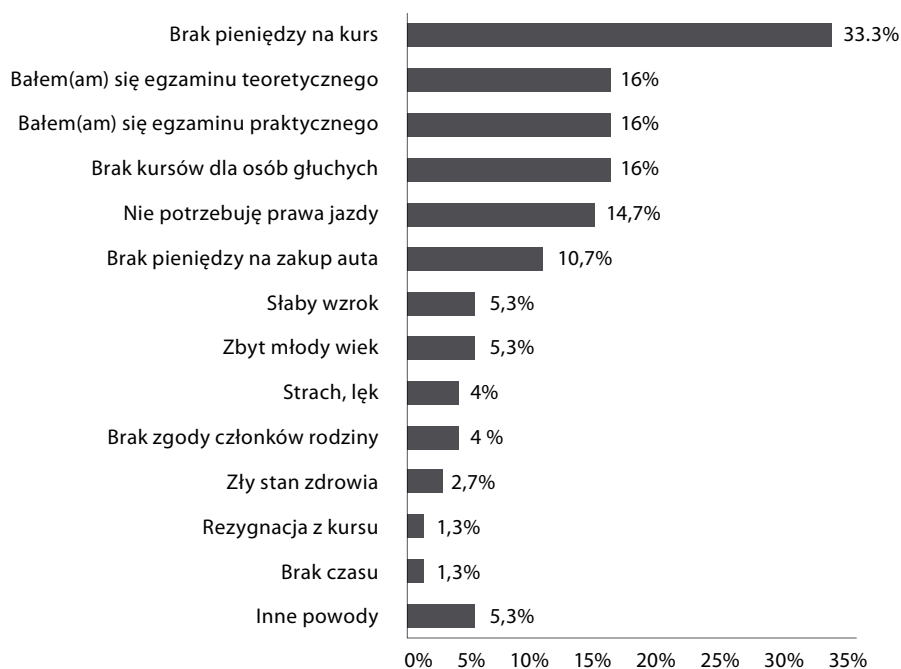

Rysunek 7: W jaki sposób uczył(a) się Pan(i) do egzaminu teoretycznego? (N=125)

Źródło: Opracowanie na potrzeby projektu PI-MIGACZ³⁶

Większość badanych (71%) poświęca więc sporo czasu na dodatkową naukę w domu. Jest to średnio 52% czasu przeznaczanego na przyswojenie wiedzy. 12,8% badanych uczyło się wyłącznie w domu. Skalę zjawiska dobrze obrazują wypowiedzi uczestników badania fokusowego, którzy nauce do egzaminu poświęcili od jednego do trzech miesięcy. („Ćwiczyłem z PZG, w klubie dla Głuchych”, „Codziennie się uczyliśmy sami w domu”).

Choć dla legitymujących się prawem jazdy jego posiadanie jest naturalne, to nieposiadający go mają inne zdanie na ten temat. Pytani o przyczyny braku uprawnień do kierowania pojazdami, respondenci wskazywali na barierę finansową (brak pieniędzy na kurs – 33%, na zakup auta – 10,7%) oraz różnego rodzaju obawy; lęk przed egzaminem teoretycznym i praktycznym oraz kursem (po 16%) lub ogólnie ujęty lęk, strach (4%).

Rysunek 8: Dlaczego nie próbował(a) Pan(i) zdać na prawo jazdy? (N=75)

Źródło: Opracowanie na potrzeby projektu PI-MIGACZ³⁷

Obraz ten uzupełniają wypowiedzi uczestników FGI, którzy twierdzili, że nie zależy im na uzyskaniu tej kompetencji; „Lubię dojeżdżać do pracy”, „Mam kartę rowerową i jeżdżę wszędzie na rowerze” „Nie mam prawa jazdy, a mam pracę”, „To strata pieniędzy”. Na podstawie wyników dwóch technik projekcyjnych (*double bubbles* i *collage*) zidentyfikowano dwa źródła tych postaw; wysoki koszt uzyskania prawa jazdy i korzystania z niego w stosunku do prawdopodobieństwa uzyskania korzyści/gratyfikacji oraz przekonanie, że posiadanie prawa jazdy nie jest atrybutem osób niesłyszących, a luksusem pozostającym poza ich zasięgiem. W tym kontekście, nie dziwi fakt, że jedynie 12% respondentów bez prawa jazdy podjęło próbę jego uzyskania.

Problemy OSK w kształceniu niesłyszących

Problem braku narzędzi umożliwiających lub ułatwiających nauczanie osób niesłyszących dotyka również szkół nauki jazdy, które bardzo rzadko przygotowują oferty kursów skierowane do tej grupy docelowej. Ich pracownicy nie potrafią lub nie wiedzą jak efektywnie wesprzeć te osoby w procesie nauczania. Istotną barierą jest niska świadomość szczególnych potrzeb niesłyszących kursantów. Słyszący respondenci, nie mający do tej pory styczności z osobami niesłyszącymi, nie zdają sobie najczęściej sprawy z ich ograniczonych kompetencji do rozumienia i posługiwania się (w formie czytanej i pisanej) językiem polskim. Informacja, że Głusi mogą nie rozumieć języka polskiego w piśmie była dla nich sporym zaskoczeniem. Z ich perspektywy nauczanie z użyciem tradycyjnego podręcznika, wspomagane wyjaśnieniami pisаныmi na kartce, może być skuteczną formą komunikacji z niesłyszącym kursantem („Jeśli taka osoba nie umiałaby czytać z ruchu warg, to po prostu napisałbym i pisząc ustaliłbym dalszy sposób porozumiewania się w czasie jazdy”). Instruktorzy, zapytani o problemy osób niesłyszących związane z uczestnictwem w kursie teoretycznym i praktycznym, najczęściej wskazywali na brak możliwości, bądź ograniczoną możliwość usłyszenia i zrozumienia wykładowcy, następnie na problem z wypowiedzaniem się i z zadawaniem pytań. Jednak na problem związany z czytaniem zwróciło uwagę zaledwie 4% respondentów. Co więcej, ich zdaniem niesłyszący kursanci pokonują najczęściej wskazywane bariery właśnie dzięki czytaniu dodatkowych materiałów szkoleniowych, kodeksu ruchu drogowego czy podręczników.

Rysunek 9: Jakie Pana(i) zdaniem są problemy osób Głuchych w trakcie nauki do egzaminu teoretycznego, a jakie do egzaminu praktycznego na prawo jazdy?

Źródło: Opracowanie na potrzeby projektu PI-MIGACZ³⁸

Dlatego właśnie instruktorzy stosują najczęściej, choć jak wskazali w nieco innych proporcjach, takie same metody pracy, bez względu na grupę odbiorców: pomoce komputerowe, filmy i animacje czy standardowe tablice do pisania. Jedyną dodatkową pomocą jaką mogą zaoferować niesłyszącym kursantom jest zaangażowanie do szkolenia tłumacza języka migowego. Jeszcze lepszym, choć rzadkim rozwiązaniem jest zatrudnienie migającego wykładowcy lub instruktora. Metoda ta ma jednak cztery zasadnicze mankamenty. Po pierwsze, jest mało skuteczna. Tłumacz nie jest w stanie przełożyć słów, nie istniejących w języku migowym. Tylko od jego inicjatywy zależy czy wymyśli na potrzeby tego tłumaczenia umowny gest. Tymczasem, bezpośrednio tłumaczenie wypowiedzanych w języku polskim słów na język migowy jest dla niesłyszących niezrozumiałe. Gdyż choć język ten spełnia swoją funkcję w kontaktach społecznych to w sytuacjach formalnych ujawniają się jego ograniczenia – 20 tysiącom słów w polskim języku potocznym i 100 tysiącom języka literackiego przeciwstawione

38 Ibidem.

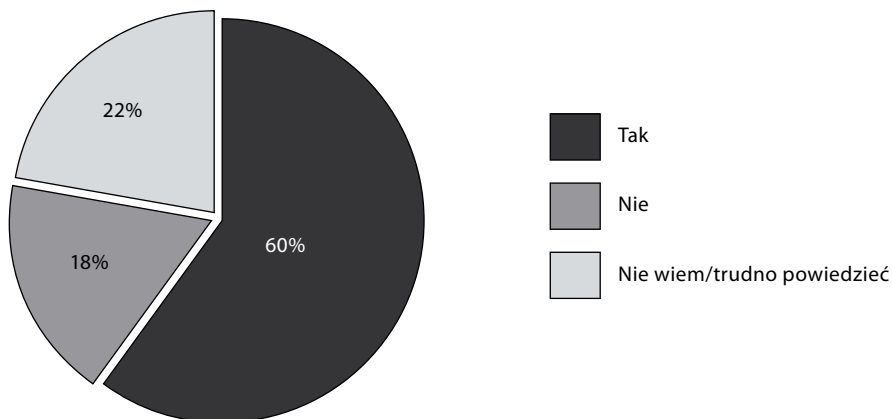
zostaje 2 tysiące znaków wykorzystywanych w codziennych kontaktach i mniej niż 5 tysięcy wszystkich zunifikowanych znaków migowych. Po drugie, jest nieefektywna. Indywidualnie prowadzone teoretyczne zajęcia kursów na prawo jazdy trwają nawet dwa razy dłużej, a udział w nich jest około 30% droższy niż w przypadku typowego szkolenia. Po trzecie, ograniczony dostęp do tłumaczy języka migowego uniemożliwia jej stosowanie na szeroką skalę. Z danych Polskiego Związku Głuchych wynika, że w pierwszym kwartale 2012 r. (czas opracowania projektu) w Polsce było ponad 25 tysięcy osób Głuchych. Mogły one liczyć na profesjonalne wsparcie zaledwie 111 wykładowców języka migowego oraz 232 tłumaczy tego języka. Ostatnią z wad tego rozwiązania jest jego dowolność. Ośrodki szkolenia nie mają obowiązku zatrudniania tłumacza do realizacji swoich zadań statutowych. Nie obligują ich też w żaden sposób zapisy Ustawy o języku migowym gdyż nie są instytucjami państwowymi. Zatem podczas kursów przygotowujących do egzaminu oraz na samym egzaminie niesłyszący muszą we własnym zakresie i na własny koszt organizować sobie tłumacza. Jak podsumował tą sytuację jeden z instruktorów biorących udział w fokusie: „Kurs z tłumaczem, którego trzeba zatrudnić na ileś godzin wykładów jest po prostu droższy. Tłumacz podraża kurs. Logiczne. I tę wyższą cenę musi zapłacić Głuchy”.

Ocena pakietu MIGACZ

Badania potwierdziły potrzebę realizacji wsparcia zaplanowanego w ramach projektu PI-MIGACZ oraz pozwoliły wysoko ocenić potencjał narzędzia pod kątem kryteriów ewaluacyjnych.

Pakiet jest narzędziem trafnym. Problemy zidentyfikowane na etapie wnioskowania i tworzenia konceptu produktu zostały w większości przypadków potwierdzone. Z kolei te, które nie znalazły potwierdzenia w diagnozie oraz które dzięki niej zostały ujawnione, znalazły swoje odzwierciedlenie w modyfikacjach konceptu narzędzia.

Pakiet posiada potencjał do bycia narzędziem użytecznym. Jest zgodny z możliwościami i potrzebami grup docelowych. Głusi nie powinni mieć problemów z obsługą komputera. Korzysta z niego większość niesłyszących (79%) biorących udział w badaniu, z czego 62% robi to codziennie a 29% kilka razy w tygodniu. Bariera technologiczna nie dotyczy również OSK, 84% przebadanych ośrodków posiada odpowiednią bazę sprzętową. Jednocześnie, zarówno niesłyszący jak i prowadzący kursy chcieliby z przedstawionego im narzędzia skorzystać. Tego zdania jest 60% Głuchych. Mniej niż 1/3 badanych zanegowała taką możliwość.

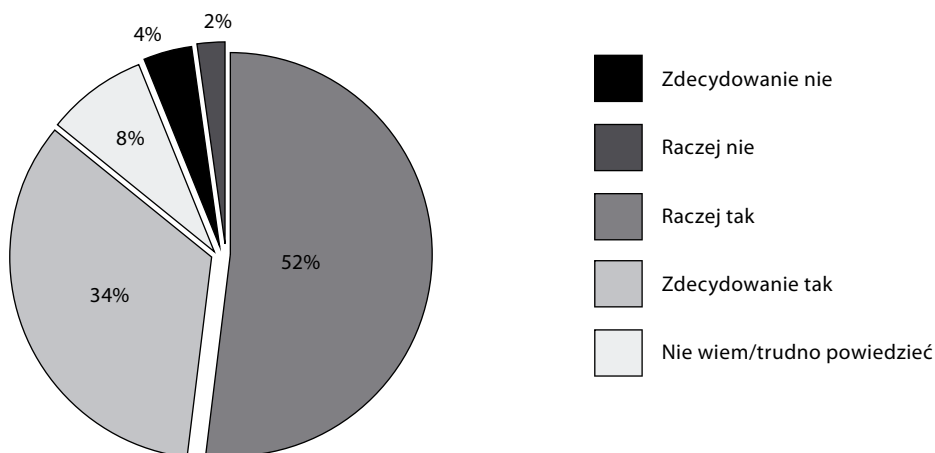

Rysunek 10: Czy skorzystał(a)by Pan(i) z takiego darmowego programu do nauki gdyby powstał? (N=200)

Źródło: Opracowanie na potrzeby projektu PI-MIGACZ³⁹

Co istotne największy odsetek odpowiedzi pozytywnych (91%) uzyskano od respondentów, którzy planują zdać egzamin czyli w grupie jego potencjalnych odbiorców. Najmniej zainteresowane korzystaniem z pakietu były osoby nie mające w planach przystąpienia do egzaminu. Zmienną warunkującą pozytywną odpowiedź był także wiek badanych. W grupie najmłodszych badanych (w wieku 18-24 lat) poziom zainteresowania przekroczył 74%. Wśród najstarszych respondentów (w wieku 55-64 lat) osiągnął zaledwie 38,1%. Przedstawiciele OSK (66%) również chcą korzystać z pakietu; tylko 8% nie uważa aby był to dobry pomysł, co trzeci badany nie ma zdania na ten temat. Jednocześnie 86% instruktorów zadeklarowało, że gdyby miało dostęp do bezpłatnego narzędzia to poszerzyłoby ofertę ośrodka o kursy dla Głuchych.

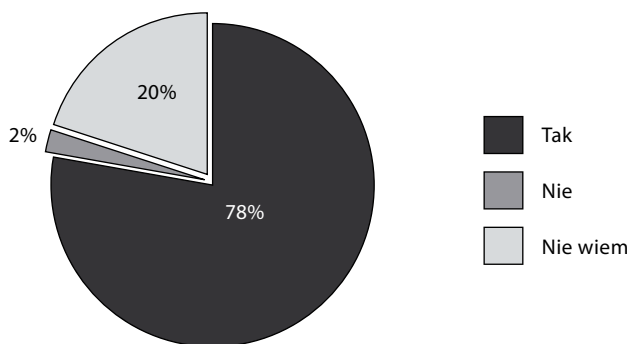
39 Ibidem.

Rysunek 11: Czy mając taki program komputerowy udostępniany za darmo szkoły byłyby zainteresowane poszerzeniem swojej oferty o kursy dla osób Głuchych? (N=50)

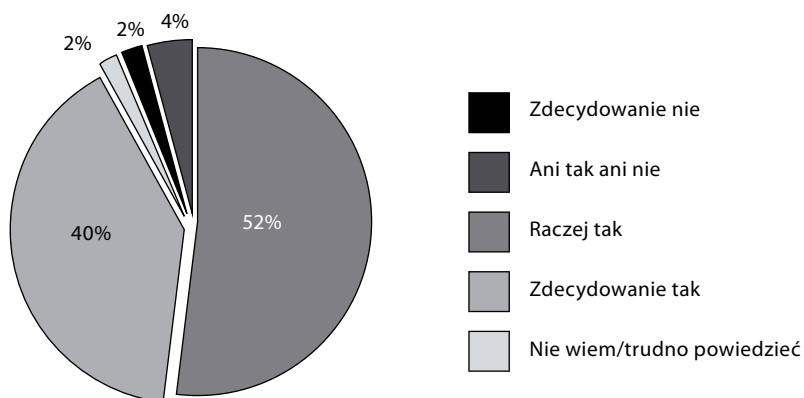
Źródło: Opracowanie na potrzeby projektu PI-MIGACZ⁴⁰

Pakiet posiada potencjał do bycia narzędziem skutecznym. Zdaniem większości (65% niesłyszących, 86% instruktorów) możliwość skorzystania z bezpłatnego pakietu wpłynęłaby na zwiększenie liczby Głuchych zdających egzamin teoretyczny. 29% niesłyszących i 14% instruktorów nie potrafiło jednoznacznie odpowiedzieć na to pytanie. Potencjału pakietu w tym obszarze nie dostrzegło zaledwie po 6% respondentów z obydwu badanych grupach. Jeszcze bardziej optymistyczne były odpowiedzi dotyczące przydatności programu podczas przygotowania do egzaminu. Pozytywnie na to pytanie odpowiedziało 78% niesłyszących i aż 92% instruktorów, po 2% osób z każdej grupy odniosło się do tej kwestii sceptycznie a 20% z pierwszej i 2% z drugiej nie potrafiło na tym etapie dać jednoznacznej odpowiedzi.

Rysunek 12: Czy taki program pomoże w nauce do egzaminu? (N=200)

Źródło: Opracowanie na potrzeby projektu PI-MIGACZ⁴¹

Rysunek 13: Czy taki program mógłby pomóc osobom Głuchym w nauce do egzaminu teoretycznego? (N=50)

Źródło: Opracowanie na potrzeby projektu PI-MIGACZ⁴²

Pakiet, w porównaniu ze stosowanymi aktualnie metodami, posiada potencjał do bycia narzędziem efektywnym, gdyż dzięki zastąpieniu osoby tłumacza języka migowego programem komputerowym ogranicza koszt realizacji kursu dla niesłyszących, czas jego trwania oraz niweluje związane z nim problemy organizacyjne.

Pakiet ma szansę osiągnąć szeroki zasięg oddziaływania, gdyż grupa interesariuszy wsparcia projektu PI-MIGACZ nie ogranicza się do jego bezpośrednich be-

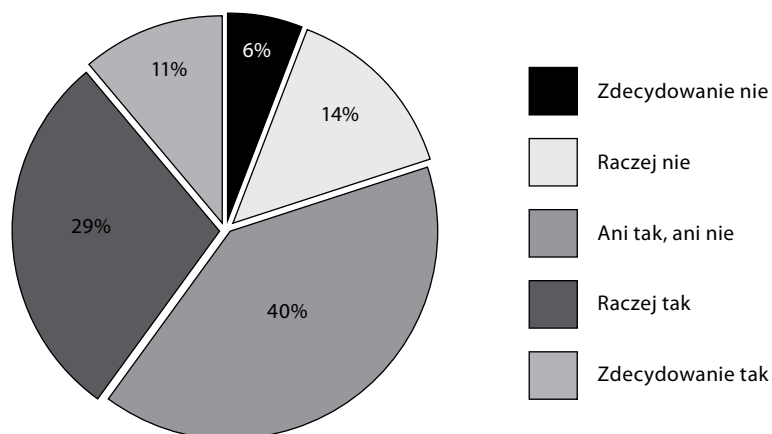
41 Ibidem.

42 Ibidem.

neficientów. Jego oddziaływanie będzie miało szeroki zasięg społeczny (ma szansę zmienić życie rodzin Głuchych, którzy dzięki niemu uzyskają prawo jazdy) a także geograficzny (z uwagi na jego uniwersalny charakter, mimo że tworzony na Podkarpaciu, będzie mógł znaleźć zastosowanie w OSK z całej Polski).

Podsumowanie

Niestety, na tym etapie, nie można udzielić jednoznacznej odpowiedzi na zasadnicze pytanie artykułu. Pozytywna ocena pakietu pod kątem kryteriów ewaluacyjnych pozwala jedynie mieć nadzieję że pakiet będzie pomocny w uzyskaniu przez niesłyszących prawa jazdy. A, jak się okazało, Głusi posiadający prawo jazdy rzeczywiście z niego korzystają – tak robi 78% badanych z czego 54% zadeklarowało, że za kierownicą siada często. Jedynie 23% z respondentów nie korzysta z posiadanych uprawnień, w tym zaledwie 7% z uwagi na brak takiej potrzeby. Szczególnie istotny jest fakt, że prawo jazdy to ważny krok na drodze do uzyskania zatrudnienia dla 40% naszych respondentów (to ponad połowa badanych, którzy mają doświadczenia w poszukiwaniu/wykonywaniu pracy), kolejne 40% nie potrafiło na to pytanie udzielić jednoznacznej odpowiedzi (co wynikać może z braku doświadczeń w tym obszarze aż u 30% respondentów). Co piąty badany nie widzi związku między uzyskaniem prawa jazdy a szansą na znalezienie zatrudnienia.

Rysunek 14: Czy posiadanie prawa jazdy zwiększa szanse osób Głuchych na znalezienie pracy? (N=200) Źródło: Opracowanie na potrzeby projektu PI-MIGACZ⁴³

Jeżeli jednak założymy, że prawo jazdy pozwoli Głuchym na zdobycie pracy to będzie to najważniejszy krok ku dalszym zmianom w ich życiu. Wskaźnik aktywności zawodowej to jeden z ważniejszych wskaźników aktywności społecznej⁴⁴. Praca stanowi wartość dla każdego człowieka gdyż zaspokaja potrzeby finansowe, daje niezależność ekonomiczną, poczucie stabilizacji i bezpieczeństwa. Pozwala na określenie własnej pozycji społecznej. Rozwija osobowość, daje możliwość samorealizacji, buduje poczucie własnej wartości oraz przekonanie o byciu użytecznym. Służy także zaspokojeniu potrzeby kontaktów społecznych i zapobiega izolacji osób niepełnosprawnych⁴⁵. Reasumując, praca daje podstawy do każdej innej aktywności a tym samym może być pierwszym krokiem ku integracji społecznej osób niesłyszących.

Dylematu zawartego w tytule artykułu nie rozwiąże także sam projekt PI-MIGACZ. W każdym z projektów występują dwa rodzaje efektów. Pierwszy rodzaj to rezultaty, czyli efekty natychmiastowe, następujące bezpośrednio po udzieleniu wsparcia w projekcie. Drugi to oddziaływanie czyli efekty długookresowe, często nie zaplanowane i nie przewidziane, występujące po pewnym okresie czasu, po zakończeniu wsparcia. Aby ocenić efekty jakie może mieć udostępnienie pakietu MIGACZ niezbędne będzie przeprowadzenie dalszych badań, między innymi w grupie bezrobotnych inwalidów słuchu testujących produkt, by sprawdzić czy i jak zmieniło się ich życie po uzyskaniu prawa jazdy.

Choć artykuł nie odpowiedział jednoznacznie na pytanie czy uzyskanie prawa jazdy poprawia zawodową i społeczną sytuację Głuchych to jednak potwierdził, że projekt i pakiet MIGACZ na pewno są dla niesłyszących szansą na taką zmianę. Okazał się również szansą dla nas wszystkich słyszących by poznać i spróbować zrozumieć Świat Głuchych, by spojrzeć na nich nie przez pryzmat stereotypów i mitów, lecz codziennych zmagania z ignorancją i brakiem zrozumienia ze strony otoczenia. Śmiało więc można powiedzieć, że projekt PI-MIGACZ to nie tylko zestaw działań, lecz cały pakiet szans. Szans, które już zaczęły się urzeczywistniać, choćby dzięki takim jak ten artykułom, które pozwalają zrozumieć, że „Ludzie którzy nie słyszą mogą wszystko – z wyjątkiem słyszenia”⁴⁶.

44 B. Gąciarz, A. Ostrowska, W. Pańków, *Warunki życia i aktywizacja zawodowa osób niepełnosprawnych w ich własnej opinii* [w:] *Integracja społeczna...* s. 72.

45 I. Jagoszewska, *Aktualizacje w kształceniu niesłyszących studentów surdopedagogiki*, [w:] *Edukacja Niesłyszących...*, s. 62.

46 I. K. Jordan, pierwszy niesłyszący rektor Uniwersytetu Gallaudeta.

Summary

The general objective of the PI-MIGACZ project is to create a set of tools that will help the Deaf to understand theoretical part of driving licence course and to pass the driving license exam. The author examines whether the idea of the product is accurate and has a potential to be a useful and an effective tool that impacts the vocational and social situation of the Deaf.

mgr Zuzanna Teper-Solarz – doktorantka WNS UŚ w zakresie socjologii. Pracuje w prywatnej firmie badawczej. Członek Polskiego Towarzystwa Ewaluacyjnego i Polskiego Towarzystwa Badaczy Rynku i Opinii Publicznej. Ekspert Ministerstwa Rozwoju Regionalnego do oceny projektów PO KL. Praca pozwala rozwijać zainteresowania badawcze Autorki, zagadnienia: społecznej odpowiedzialności biznesu, wyrównywania szans osób wykluczonych oraz innowacji społecznych. Koordynuje część badawczą projektu będącego przedmiotem artykułu.

kontakt: zuzateper@op.pl

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

